

15700.
Toores ja ümbertöötatud

Nahk

ja selle eest hoolitsemine

J. A. Rekanõ

Eesti Nahavabriku juhataja

Lisa: Tartu teejuht

Lahkeks mälestuseks

.....
raamatu kirjutaja poolt

Tartus, 1922

Hind 30 marka.

Sisuford.

	Sht.
1. Naht ja nahaparkimise tööstus enne ja nüüd	1
2. Kuidas hoitakse meil nahku ja misugused rikked selle tagajärjel tekkivad	4
3. Majandusline kahju, mis halwa nahahoidmise läbi saadakse	7
4. Kuidas peame toorest nahka hoidma	10
Naha hoidmine looma seljas	10
Nülgimine	12
Naha hoidmine peale nülgimist, soolamine	12
5. Milleks saab nahka parkida	14
6. Kuidas pargitud nahaga ümber käia	14
Naha määrimine	14
Zuhtnahast saabaste ja hobuseriistade määrimine	15
Kroom, shawro ja schewriett naha määrimine	15
Tolla naha määrimine	16
Naha mustamine	16

Lisa.

Tartu teejuht	17
Gesti Nahawabrik J. A. Refand & J. Maasil, Tartus	18
Uueturu tänaw	19
D. Zimmermanni sadulsipa tööstus ja kaubaladu	19
Jaani Maimi wanke määre, seebi, kondijahu jne. wabrik ja kaubamaja	20
Põllutöö riistade ja masina wabrik "Legur"	21
A. Kuusiku willakraasimise, ketramise ja wärwimise wabrik	22
Balti spordi ja wõimlemise riistade wabrik	23
Gsimene metallpürgade wabrik	23
Peegli ja klaasfepa tööstus ja kauplus P. Eoderaud & M. Weimann	23
Perenaistele	24
Riide ja lõnga wärwid	25
Riide kaubad	25
Hästi mõjuwad patent rohud	26
Kooltraamatud, ilufirjandus, õpeabindud, firjutus- ja joonistusmaterjalid	26
Matuse tarbeasjad	27
Maalritele, tiskeritele ja kingseppadele maalri wärwid, lakid jne.	27
Naha määred	28
Rübarad, mütsid naiste- ja meeserahwastele, hoad, muhwid, kraed jne.	28
Neiudele ja noortemeestele kosmetika, parfüm jne. kaubad	28
Suhkur, kohwi, tee, heeringad, sool, petroleum, tubak jne.	29
Kiwiõhkumise materjal	29
Kuld ja hõbe asjad. Laste mänguasjad. Ruffi terad	30
Tartumaa Kinnituse Selts	30
"Postimees"	31

A 3700.

Loores ja ümbertöötatud nahk ja selle eest hoolitsimine

universitatis
Dorpatensis

115921621
22541

1. Nahk ja nahaparkimise tööstus enne ja nüüd.

Meil on mõni ükshil teade nahatööstuste kohta ajalehtedesse wilksatanud, kuid nahast enesest, tema hoidmisest ja temaga ümberkäimisest ei ole senini midagi leidunud. Gestis, kui põllumajanduslifel maal, saadakse aga suur hulk mitmesuguseid tooreid nahku ja tarwitatakse ka wõrdlemisi palju walmis nahka ära, küll jalandudeks, kehakatteks, hobuse- ja spordi-riistadeks, jõumasina rihmadeks j. n. e. Nii seisab meil majanduslifel nahatüsimus küllalt tähtsal kohal. Sellepärast ei ole mitte üleaarune temaga lähemalt tutwuneda.

Enne suurt ilmasõda pandi tooreste nahkade müügi ehk nende ümbertöötamise peale, kui kõrwalise tähtsusega asja peale, wähe rõhku. Booma tapmise korral saadud nahk wifati kuhugile lakka kuiwama ja müüdi rändawale ülesoftjale mõne kümne kopika ehk paari rubla eest ära, kuna walmisnahka, mida külluses saadawal oli, 5—10 korda kallimalt jisse osteti, ilma et sellejuures pikemat arwet oleks peetud. Ainult mõned ükshilud ärksamad põllumehed otsisid omad wäikesed naha

tööstused üles ja lasksid nahad oma kodumaal ära parkida, leides, et nahk sel teel palju odavam kätte tuleb. Suurem osa tooreid nahku rändas kodumaalt välja, vähemal armul Läti-, Poola- ja Wenemaale, suurem hulk aga Saksamaale, kus nahatööstus paremini edenenud oli, ümbertöötajat otsima, et peale ümbertöötamist meile tagasi rännata. Arusaadam, et selle juures terve rida wahetalitajaid oli, kes kõik oma tasu pidid saama, nagu rändaw juut wõi wenelane, wäikekaupmees, kes temalt nahad üles ostis, siis suurem kaupmees, kes vähemalt omakord üles ostes nahad kodumaalt välja saatis, siis wäljamaa wabrikant ja wabriku tööline, siis jälle suurkaupmees, kes nahad wabrikult ostis ja lõpuks wäikekaupmees, kes suurelt kaupmehelt ostes nahad tarwitajale müüis, peale selle weel mitmed weo- ja tollikulud, kroonumaksud j. n. e. Need kasud ja kulud pidi muidugi naha tarwitaja ära tasuma. Sellest siis tuligi walmis nahk 5—10 korda kallim kätte, kui toores nahk kodus ära müüdi.

Ühes toores nahkadega rändas wöörfile ka meie tööline, et meie omamaa tooresaineid wöörfile ümbertöötada.

Gesti iseseiswusele pääsemise järele, isegi selle kätte wõitmise ajal, hakkas asi sellepoolest muutumata. Omamaa nahku hakati kodumaal ümbertöötama ja kodumaa tööline leidis kodumaal tööd.

Müüid ollakse igatahes nii kaugele jõutud, et kodumaa wabrikud omamaa nahad julgesti jõuawad ümbertöötada, lisaks wäljamaalt tooreid nahku sisse wedades, ja toore naha omanik oma maja pidamises saadud nahad ilma wahetalitajateta ümbertöötata wõib lasta. Sellejuures walmistatakse kõiki naha sortisid peale paari ilu- ja

uhkuse-naha fordi. Kahtlemata on naha tööstus üks neist tööstusharudest, mis meil kõige kiire- malt on edenenud ja täienenud. Kui siin ja seal tööstuses veel kõige paremaid saadusi ei ole saa- dud, siis olid selleks mõõduandvad põhjused, nagu puudulikud tööstuse sissesääded, väljamaalt saadud sõjaaegsed, mitte hästi väljatöötatud parkimise ained ja mis peaasi, mõimatu halvasti hoitud toored nahad.

Mis meie tööstuste sissesäädetesse puutub, siis peab tähendama, et siin palawiku sarnase kiirusega ehitatakse, täiendatakse ja küll oma- küll väljamaal valmistatud masinatega varustatakse, et üksteise mõidu paremaid töösaadusi välja lasta.

Parkimise ainete poolest on asi ka paranenud. Väljamaalt hakkab päew-päewalt ifka paremaid pargiaineid, wärwisi jne. saama ja omamaal hakkab jälle paju- ja kuuskeoori turgu tulema, mis wahetewahel päris soiku oli jäänud.

Mis aga tooresse nahasse puutub, siis peab ütleva, et siin on asi veel halb. Nende ridade kir- jutaja, kui tegelik nahatööstur, peab tunnistama, et meil ka nüüd, kus toores nahk põllumehele enam tähtsusetu sissetulekut ei anna, — on ju looma nahk juba kallim, kui ta liha, — weel tooreste nahkadega õige mõistmataalt ümber käiakse, neid tihti täiesti ära rikkudes.

Sellest tulebki, et meil turul wõrdlemisi suur protsent rikunud pinnaga, lõigetega, aukudega ja pudewat nahka on. Põhjuseks ei ole mitte iga- ford hooletus ja lohakas, waid just teaduse puudus. Ei ole meil senini põllumeeste feltid, instruktorige ega ka põllumajandusline kirjandus sel alal mingi- sugusi juhtnõõriisi annud. Just see asjaolu sun- diski fule kätte wõtma.

Et tahtmist toorest nahka korralikult hoida on, olgu järgmine näitus toodud. Üks täiesti edasipüüdja uuema aja põllumees andis wabrikusse suure pulli naha sel ajal, kui see toorelt tuhandet wiis wäärt oli, tallaks parkida. Töö juures läks nahal ühe poole pealt üleni kaunis paks ford maha, kuna paiguti terwed tüfid wälja kufusid, suuremaid ja vähemaid auke järele jättes; teine pool oli vähemate ricketega. Küsimuse peale, kuidas ta nahka hoidis, seletas peremees: „waa-tasin, et nahk on suur ja tugew, kui seisma jätan, külmas talwe ajal ära, ei kuitwa ja läheb mädanema, kütsin siis sauna kuumaks, riputasin naha üles ja, et ta rutem kuivaks, wiskasin leini.“

Et toorele nahale sarnast kuuma anda ei tohi, ei olnud peremehel aimugi ja tagajärg oli paari tuhande margaline kahju. Arusaadaw, et sauna kerepe pool olem naha pool, mis esimese kuuma wastu wöttis, rohkem kannatas.

Tahetakse tooresnahkadest täit hinda saada ehk ümbertöötades head nahka, peab toores materjal hea olema. Teame, et kopitanud jahudest ei saa hääd leiba küpsutada ega halwaks läinud lihast ei saa ka kõige osawam kofk maitsewat toitu walmistada, niisamuti ei saa ka halwasti hoitud tooresnahast ka kõige parema siseseseadega wabrikus kõige osawam meister head, wastupidawat ja ilusat walmisnahka parkida ja wäljatöötada.

2. Kuidas hoitakse meil nahku ja mis-sugused rikked selle tagajärjel tekiwad.

Meie põllumeestel on wanaks harilikuks wiisiks saanud nahka peale looma tapmist ühes sõnnikuga, nii kui ta on, lati peale panna ja kuhugile lakka

kuiwama wiia, rehetarre riputada ehk suwel wälja päikese kätte, et ta rutem kuiwaks. Mõnel pool raputatakse koguni nahale tuhka ehk lupja peale, et rotid ja koid kallale ei tuleks. See ei ole aga sugugi otstarbekohane naha hoidmine. Mõnelt tulewad siin järgmised rikkimineks ette:

1) Igal nahal jääb nülginise juures paratamata liha ja raswa raasukesi külge, mis juba esimestel päewadel õhust hapnikku wõttes mädanema ja nahka mädandama hakkawad. On weel sõnnik teisele poole peale jäänud, siis edeneb mädanemine seda kiiremini. Wabrikus nahka ümber-töötades kukuvad sarnased mädanenud tükid wälja, aukusi järele jättes, ehk jääwad nahale ükšikud pudewad kohad sisse, mis saabastes ehk nujal awalikuks tulewad. Siis öeldakse harilikult, et nahk on halvasti pargitud — ükšikud kohad „ekstraktidega“ ära põletatud.

2) Nahad saawad lakas ja rehetoas tihtigi suitsu. Suitsu, niisamuti ka päikese käes tõmbab nahas peituw sarweollus ennast kõwaks ja ka kõige ideaalsema ümbertöötamise juures ei saa niisugust nahka enam pehmeks, elastiliseks, ühtlase pinnaga nahaks ümbertöötada.

3) Väheh nahk koitama, suwel isegi paari nädala jooksul. Koid rikuvad juba lühema aja jooksul naha pinna täiesti ära ja kui nad kauem töötamiseks mahti saawad, siis sööwad naha läbi, nii et ümbertöötamise juures augud sisse lööwad.

4) Talwel külmawad nahad kõwaks, mis nende wastupidawuse peale halvasti mõjub, nii ütelda — naha jõu ära wõtab ja pudewaks muudab.

5) Suwel lähewad nahad wihmase ilmaga niiskeks, wõtawad pööningul tolmu ja kõdunewad pudewaks.

6) Naha peale jäetud sõnnik hautab ja rikub naha pealmise pinna, mis valmis nahal ilus peab olema.

7) Peale raputatud tuhk ja lubi teevad naha pudemaks.

On juba paiguti tuttavaks saanud tõde, et nahku üle suve ei tohi hoida. Meil aga hoitakse toored nahad tihti 2—3 aastat kodus, kus nad kõdunewad, suitsuwad, külmawad ja koidel ning rottidel söödaiks on. Arusaadam, et niisugused nahad 3—4 korda odavamalt ära peab müüma, kui turul wastawas suuruses toorestest, alles nullitud nahkadest maksetakse. Ümbertöötamisel saadakse neist weel wiletsat valmis nahka ja siis töstetakse nurinat wabriku wastu, et see halwasti on parkinud ja nahad „ära põletanud“. Pealegi tulewad kuiwadele nahkadele wedamise juures murde kohad sisse, mis naha pinna peale, harilikult just kõige wäärtuslisema koha, selja peale, omad jäljed järele jätawad.

Sambad tapetakse tihti-peale kohe niitmise (pügamise) järele ära. Niitmise juures tekkivad aga paratamata naha pinnale lõiked ja haawakesed. Valmis naha teevad need aga inetuks, sest selle pinnal annab ennast wäiksem kui kriimustus tunda. Tahetakse selle eest hoida, lastagu enne tapmist haawakesed kinni kaswada, mis wähemalt 4—6 nädalat aega nõuab. Sambad, mis sügisel tapmijeks on määratud, antagu ainult hästi wilunud niitjatele niita. Wuidu saab neist ainult woodre nahka parkida ja sedagi aukude ja riketega.

Nülgimise juures lõigatakse nahale noaga tihti-peale pool naha paksusest läbi, ehk terwed augud sisse, mis ümbertöötamisel palju nähtawamaks saawad ja suuremaks weniwad. Valmis naha äratarwitamise juures on niisugused rikked õige segawad, selle juures läheb tihti-peale palju nahka

raisku ja kaubana lähewad nad odawamalt müügilile. Iseäranis on loomi õige räpakalt nülgima hakatud sõja aastatest saadik.

Wagla (tõugu) augud sünnitawad weel loomal seljas olewale nahale õige palju rifkeid, tihti-peale kuni 100 ja enamgi tubli erne tera suurust auku. Et wagla augud peaaesjalikult looma selja peal, just kõige wäärtuslisemas nahas, — on nad seda tülitawamad ja kahjulikumad.

Täid sünnitawad looma nahast werd imedes ja haawakesi järele jättes, naha peale wistrikuid ja kärnafi, mis naha pinna ära rikuwad, niisamuti kui koid.

Edasi rikuwad naha pinda, mis wäärtuslisel kaubal just ilus peab olema: sügelised, kärnatõbi, plekiline karwapiigaja, mitmesugused haawad, haawakesed ja kriimustused, mille armid walmis naha pinnalt, kui peeglist wastu peegeldawad.

3. Majandusline kahju,

mis Gestis halwa naha hoidmise läbi saadakse, on suurem, kui seda uskuda suudame. Et sellest ülewaadet saada, laseme siin arwudel kõnelda. 1916. a. kogutud arwude najale toetades, wõime juurdesündimisi arwesse wõttes julgesti oletada, et meil aastas järgmisel arwul ja wäärtuses nahkasi saadakse praeguse turu hinnaga, aluseks täiesti rikkumata naha hinda wõttes:

			Mt.	Kokku, marka
Härja, pulli ja				
lehma nahku	63186 tükki	á	2250	142.168.500
Õhwa (mullika)	"	á	1200	14.400.000
Wafika nahku	180000	á	350	63.000.000
Gamba	300000	á	150	45.000.000
Kitse	200	á	250	50.000
Hobuse	10000	á	1200	12.000.000

Kogusumma wäärtus markades 276.618.500

Halwa hoidmise ja ümberkäimise läbi kaotab toores nahk wäiksel wõttes 40% oma wäärtusest. Siin wõidakse arvata, et see protsent kõrgelt on wõetud, sest on ju osa nahku praegugi ilma riketeta, mis oma wäärtusest midagi kaotanud ei ole. Selle juures peab aga teadma, et suur hulk nahku oma terve wäärtuse kaotab ja tihti-peale müügile toodud nahku, mis nülginise korral 350—3500 mk. wäärt olid, nahawabriku kontoris ka ilma rahatagi wastuwõtmist ei leia, sest et nad ümbertöötatult töö ja materjali kulu ära ei tasu, palju aga niisugusi, mis ainult 10, 15, 20 j. n. e. % oma esialgselt wäärtusest alles on hoidnud. Kui nüüd Gestis aasta jooksul saadud nahkade koguwäärtusest 276.618.500 margast 40% wõtame, siis teeb see kahju summa aasta kohta wälja 110.647.400 mk. (loe sada kümme milljoni kuusjada nelikümmendseitse tuhat nelisada marka).

Edasi ei saa waikides mööda minna seana hka dest, mis meil peale mõne erandi täiesti kaotji on läinud. Et sea nahast, „liha kamarast,“ kui toiduainest üleüldse suurt juttu ei saa olla, siis peab ütleva, et see täiesti raisku läheb. Arusaadam, et meie müügisigu ära nülvida ei saa, kuid koduseks tarvitamiseks tapetawad sead peaks tingimata ära nüllitud saama. Wõime ju sea nahast hästi wastupidawat pastla, saapajääre ja väga ilusat mööbli ja sadula nahka saada. On ju meie peenikesed Inglise sadulad ja reisikohwrid kõik sea nahast tehtud. Kui oletada, et meil iga maal elawa wiie inimese kohta aastas üks siga tapetakse ja nad kõik ära nüllitaks, siis saakime 200.000 nahka. Arwame läbis-tiku naha wäärtuseks 350 marka, siis teeb 200.000 naha wäärtus wälja 70.000.000 (loe seitseküm-

mend miljoni) marka, mis meil aasta jooksul kaotši läheb, s. o. praeguse hinna järele 140 talu, kui taluhinnaks poolmiljoni marka arvata. Sellejuures peavad aga meie sadulsepad väljamaalt sea nahka sisse wedama. Kui nüüd halwa nahahoidmise läbi saadud kahjusumma 110.647.400 mk. ja sea nahkade kaotši minemise kahju 70.000.000 marka kokkuarwame, siis s a a m e k o g u k a h j u s u m m a 180.647.400 m a r k a, mis iga maal elawa inimese (lapsed ja naised ühes arwatud) peale 180 mk. wälja teeb. Kujutame ette, et meie Babariigi Walitsus tahaks meil erakorralist maksu 180 marka iga hinge kohta peale panna, kui palju siis nurinat ja walitsuse süüdistamist oleks. Keda peame aga nüüd süüdistama?

See on igatahes summa, mis igat inimest, tellesse asi puutub, tõsiselt mõtlema peab panema ja mis hooletuse, lohakuse ehk teadmiste puudusel meil käest aasta jooksul rahwamajanduses, peasjalikult põllumeeste arwel, kaduma läheb. Seda wõib aga täiesti ära hoida, kui nahkade hoidmise ja nendega ümberkäimise peale rohkem tähelepanu pöördakse, mis iseenesest suurt waewa ega raskust ei nõua.

Naha rikkumiseks peab ka seda lugema, kui õppimata inimene koduste abinõudega ise nahka ära katsub parkida, ehk ta mõne õppimata metsanurga parkali kätte ümbertöötada annab, kus heal juhtumisel sajast nahast ainult 90 rikutud saamad. Gesti nahawabrikusse on 1½ aasta jooksul üle 200 niisuguse naha ümberparkimiseks toodud, kus aga suurem jagu endid enam parandada ei lastnud. On inimesi, kes nahawabrikus töötades õpeaegagi ei lõpeta, isegi poomitööd dieti tegema ei õpi, teisi töösi ainult möödaminnes näewad, —

oma käe peal kufagil metsanurgas töötama — nahku raiskama — hakkavad.

Naha parkimine ei olegi nii lihtne asi, waid ikkagi suur keemiline protsess, kus mitte üksi hea wabriku sissesäade, head pargiained, kraadiklaasid ja pargimöötljad jne. tarwilikud on, waid kus peale teaduste ka meistri film ja käsi otsustama peawad harjunud olema. Sellepärast ei ole mitte ükski, kuhu nahad ümbertöötada antakse.

Tahame majandusliliselt haljale oksale jõuda, siis on iga kodaniku püha kohus oma majapidamist nii juhtida, et seal midagi raisku ega rikki ei lähe.

4. Kuidas peame toorest nahka hoidma.

a) Naha hoidmine looma seljas.

Naha eest hoolitsemine peab juba siis algama, kui see weel looma seljas on. Nagu eelpool nägime, rikuvad nahka waglad, täid, kärnad ja mitmed teised naha haigusel ja haawad. Nüüd waatame kuidas nende wastu wõidelda.

Wagla de (tõukude) sünnitaja on weise parm, kes juunist septembrini looma karwadesse ja rohu peale muneb, kust need munad looma kehasse sattuvad ja seal wakkadeks muutuvad. Selle eest, et loom neid rohuga sisse ei sööks, on wõimata ära hoida. Et nad aga looma karwadest kehasse ei pääseks, wõime looma igapäewase harjaga puhastamise läbi ära hoida. Et parmu si loomast eemale peletada, peab suwel looma karwadesse haisewaid ollusi (prantsuse õli — saare-tõrw — puudli ehk raswaga segatult) määrima. Waglad sünnitawad märtsi-kuu lõpul ehk aprillis naha sisse juba nii suure augu, et neid wäljapigistada saab, mida ka wõimaluse järele kohe teh-

tagu. Järele jäänud augud tulewad 2—3% kreolini piirituse sulatifega võida. Välja pigistatud tõugud tulewad ära hävitada, muidu tekkiwad neist uued parvad.

Täide hävitamiseks võib soovitada järgmisi segusi: 1¹/₄ naela rohelist seepi, ¹/₄ naela kreolini toobi piirituse sees üles sulatada, 2) ¹/₂ toopi petroleumi ja ¹/₂ toopi puudli hästi läbi raputada. Zoon ära pesta roheline seebiga. Kui ta ära kuivanud vastu karva tubliste harjata ja siis esimesel päeval ühe ehk teise wedelikuga ¹/₃ looma keha sõrme otsadega tubliste sisse õeruda, järgmisel päeval ¹/₃ ja kolmandal päeval üle jäänud keha osa. Seda arstimist tuleb veel kord ehk tarbekorral kaks korda korrata. Ühel ajal arstimisega tuleb looma sõim ja kiina keeva veega paar korda pesta, et viimaste küljes leiduvad täied ja nende munad ära hävitatud saaks.

Sügeliste, kärnade ja teiste nahahaiguste korral peab looma roheline seebiga pesema ja selle järele Wilkinsoni salvi ehk kärna õliga (Liq. Vlemingxii) korda 3 nädala jooksul siisõeruma.

Haavade ja kriimustuste korral tuleb wigastatud koht sublimadi ehk boorhapu veega pesta ja puhas hoida. Glawhõbeda salvi ärgu kariloomade (pullide, lehmade ja vasikate) juures ilma arsti soovituseta tarvitatagu, sest see on kühvine ja võib mõistmata tarvitamise juures kasu asemel kahju tuua.

Et naha haigused, kui ka haavad väga mitmesugused on, siis peaks, kus see wähegi võimalik on, loomaarsti poole pöörama ja võimalikult aasta jooksul kord oma karja looma arstil ehk õppinud instruktorigil järele waadata lasta.

Et looma naha puhtusest ja terwisest mitte ainult naha väärtus, waid ka looma terwis, rammu, piimaand, kaswamine jne. oleneb, siis peab see alati puhas hoitama ja wõimalikult sagedamini seda tähelepanema.

b) Nülgimine.

Wasikaid ja lambaid ärgu tapetagu mitte konarliste laudade peal, kus nad rabelemisega naha selja pealt ära wõiwad rikkuda ehk puupinnud selja sisse ajada. Nülgimise juures ärgu mitte liiati nuga tarwitatagu, et nahale lõikeid ja aukusi teha, waid katsutagu selle järele, kui nahk jalgadelt ja kõhu alt lahti on lõigatud, kätte ja puu waia ehk labidakese abil (mille ots õhuke kuid file) looma seljast kätte saada, nuga täiesti kõrwale jättes. Nülgimise juures ärgu aetagu mitte werd naha peale. Sead pestagu enne nülgimist hästi puhtaks sooja (mitte keewa) weega, et nülgimise juures liha määritud ei saaks. Rõpaka nülgimise juures wõime naha väärtust rohkem rikkuda, kui mehe päewa palk wälja teeb, sellepärast ärgu oldagu siin ajaga liiga kokkuhoidlik. Võpnud loom katsutagu wõimalikult ruttu ära nülgida, sest wiimase seljas läheb nahk õige ruttu pudewaks ja hakkab kõdunema.

c) Naha hoidmine peale nülgimist.

Kui nahk enne looma tapmist sõnnikust ei saanud puhasstatud, siis tuleb seda peale nülgimist teha. Et saadud naha hoidmise juures kõigi eel- pool tähendatud rikkiminekute eest ära hoida, tuleb nahk sisse soolata. See on ainuke

õige nahahoidmise viis. Soolamist toimetatakse järgmiselt: Nahk pandakse peale nülgimist ja puhastamist pörandale (ruumi, kus ta ära ei küllma) laiali, liha pool peale poole ja kaetakse soola korruga. Wastika nahale pannakse naha suuruse järele mõni peotäis soola, suurtele nahkadele 5—10 naelani, juwel soojade ilmadega tugevam, külmal ajal nõrgem soola kord. On faks nahka korruga, võib sool nende wahela raputada.

Soolaga jäetakse nahk mõneks nädalaks naha suuruse ja paksuse järele seisma. On juba nahk soola sisse tõmmatud, siis pakitakse ta kokku, liha poolt liha poolega wastamisi pannes. On nahale tarwilik osa soola pandud, võib ta pikemaks ajaks seisma jääda, ilma et rikkiminekut karta oleks. Muidugi on seda parem, mida warem nahk peale nülgimist ümbertöötamiseks wabrikusse jõuab. Wäikestel nahkadel (wastika, lamba ja kitse) ei ole ka see hea, kui nad soolaga kõwaks kuivawad. Ilma soolamata ärgu hoitagu-nahku ka 2—3 päewagi kodus, milgil tingimisel ärgu lastagu nahku kõwaks kuivada, sest kuivad nahad ei jõua ka kõige parema hoidmise juures ilma ühegi rikketa wabrikusse. On aga kellegil juba ära kuivanud nahk weel kodus, siis niisutagu ta wäheste soola weega pehmeks, et ta ära murtud ja rikunud ei saaks. Sellepärast maksab iga wabrik wärskest ehk soolatud nahast keskmiselt 25% rohkem, kui kuivanud nahast. Paljud wabrikud ei osta üldse kuivanud nahku, kui teisi saada on, sest neist ei saa enam esimeses häduses nahka wälja töötada.

Sakatakse meil tooreid nahku paremini hoidma, siis kaob ka 90% kaebtustest, et nahk wabrikus parkides „ära põletatakse“ ja meie turult hakkaks alawäärtusline nahk kaduma.

5. Milleks saab nahka parkida.

Gesti nahawabrikus Tartus (kontor Uueturu tän. № 3) pargitakse:

Pulli nahkadest: liht- ja kroom-talla, pastla-, rihma- ja platt nahka (ümbertöötamise aeg $2\frac{1}{2}$ —6 kuud).

Lehma nahkadest: pastla-, juht-, rihma-, mööbli-, platt- ja spordiriistade nahka (ümbertöötamise aeg 2—5 kuud).

Hobuse nahkadest: juht- ja pastla nahka, tagumisest osast ka talla nahka, rihma nahaks on hobuse nahk liig õhuke (ümbertöötamise aeg 2—5 kuud).

See nahkadest: pastla-, mööbli-, sadula- jne. nahka (ümbertöötamise aeg 2—4 kuud).

Wasika, lamba, metskitse ja koera nahkadest: kroom- (must ja wärwiline), juht- (must ja wärwiline), mööbli-, woodri jne. nahka (ümbertöötamise aeg 5 nädalast kuni 3 kuuni).

Rodukitse nahkadest: shawro-, juht- ja woodri jne. nahka (ümbertööt. aeg nagu wasika nahal).

Lamba nahast kroom pargiga on õige kohane ja kasulik teha nahk kuubesi, piikse, müitse ja wihma-kuubesi, mis wõrdlemisi kerged, soojad, hästi wastupidawad ja odawad tulewad.

6. Kuidas pargitud nahaga ümber käia.

Naha määrimine. Saabasteks, hobuse-riistadeks j. n. e. walmistatawad nahad saawad wabrikus wäljatöötamisel määritud. Määre läheb naha kudedesse ja hoiab naha pehme ja weekindla. Iga nahasort tahab aga oma pargi kohast määret.

Mitteotstarbekohane määre, — olgu ta iseenesest kui heast materjalist ja kui kallis tahes, — kui ta naha pargiga kokkukõlaline ei ole, rikub naha ära. Wabrikus nahale antud määre peab naha kudedes hulk aega vastu, kuid aeg-ajalt on tarwis nahale uut määret anda. Korralikult määritud nahk peab palju kauem vastu. Sellepärast hoolitse tagu nahk asjade ja jalandõude määrimise eest.

J u h t n a h a s t saapid, hobuseriistu, siis rihmu, rangiroome j. n. e. on kõige otstarbekohasem määrida looma-, hobuse- ehk hülgeraswaga, mis puu ehk wafeliini õliga pooleks tuleb keeta ja natuke linaseemne õli juurde lisada. Et praegu müügil olew tõkat palju tõrwa, — mis nahka rikub, — sisaldab, siis ärgu seda määreks tarwitatagu, ega määretesse segatagu.

Enne määrimist tuleb nahk ära puhastada ja peab kuiw olema, sest märg ja tolmune nahk ei wõta määret vastu.

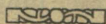
R o o m, s h a w r o ja s c h e w r i e t t nahkade määreks raswad ei kõlba. Nende nahkade raswaga määrimise tagajärjel muutub naha must wärw sinikaks, nahk paisub paksemaks, läheb lõd-wemaks, saabas wajub wormist wälja ja läheb pudewaks. Tõkat kõlbab selleks weel wähem. — Nende nahafortide määreks tarwitatagu paremaid saapa kreeme. Ei anna need aga nahale soowitud pehmust, siis wõdetagu paar muna kollast, klopi tagu $\frac{1}{2}$ klaasi puu õliga segi, lisatagu natuke linaseemne õli ehk glycerini juurde ja määratagu sellega. Wiimast wõib ka juhtnaha määreks heade tagajärgedega tarwitada. Peale määrimist tuleb nahk kuiwama panna, et määre hästi naha kudedesse läheks. — Halbu saapa kreeme ärgu see, kes saapid ära rikkuda ei taha, tarwitagu. Olgugi

nad odavad ja tehku saapad läikima, aga nad on ainetest tehtud, mis nahka rikuvad ja kus määreained puuduvad; peaasjalikult seisavad nad koos: seebist (seebikiwi ja rasv), kiirusest, parafiinist ja weest. Wähesel armul terpentini sisaldavate saapa kreemide vastu, mis steariinist, vahadest, glycerinist j. n. e. koos seisavad, oldakse ilmaaegu umbusklik. Igatahes on wiimased, olgugi nad kallimad, otstarbekohased.

Talla nahk tuleb uutel saabastel, enne kui nad tarwitusele wõetakse, paar korda wärnitsaga määrida ja kui saapad alati tarwitusel, iga paari kolme kuu järele määrinist korrata. Wärnits teeb naha kuded tihedaks, naha weekindlaks ja wastupidavaks.

N a h a m u s t a m i n e. On mustal nahal (saabastel, hobuseriistadel jne.) wärw ära luitunud ehk kulunud, siis on ilma suurema waewa ja kuluta seda wõimalik uuesti mustaks teha. Selleks wõetakse 40 grammi wees sulawat nigrosini (naha musta), sulatakse see $\frac{1}{2}$ toobi keewa wees ära ja määratakse soojalt (mitte kuumalt) enne hästi ära puhastatud ja kuiwa naha peale. On peale määritud wärw ära kuiwanud, siis määratakse ta eelpool tähendatud wastawa määrega ja pannakse kuiwama.

Tahetakse hobuseriistadele jne. hästi filma-
paistwat läiget anda, tulewad nad polituuri ehk piirituse lakiga ületõmmata. Polituur ja piirituse lakk teewad aga naha pinna kuiwaks ja mõjuwad sellega naha peale halvasti, sellepärast wõib neid ainult harukordadel tarwitada.

Lisa

Tartu teejuht.

Et Tartus käijatel kauba ostmise juures palju tüli teeb kaupluste ülesotsimine, kust väärtuslist kaupa diglase asjaajamise juures mõõduka hinnaga saab, niisamuti oma põllu- ja karjasaaduste müügi ja ümbertöötamisega, põllutöö masinate ja riistade ja nende osade parandamisega j. n. e., siis katsume siin nende kätte juhatamisega abiks olla. Et ärifi ja asutusi siin igalt alalt ainult ühega. Selle juures tähendame ära ainult need, kes kaupasi kas ise valmistavad, ehk neid esimestest allikatest (kodumaa ja väljamaa wabrikuteft) ilma wahetalitajateta saavad ja sellepärast odavamini müüa wõivad, kui need, kes kohapeal suuremateft kauplusteft sisse ostavad.

Glame ajajärgus, kus iga minut kallis, kus — „aeg raha“, sellepärast on seda tarwis ka linnas käies kokku hoida. Et seda mitte asjata raisata, on tarwis kodus kõik paberile märkida, mis tarwis osta ja diendada ja adresfid, kust osta ja diendada.

Tööstused.

Iga õige kodaniku riikliseks ja rahvusliseks huwiks olgu kodumaal valmistatud tööstuse saadusi tarvitada. Ainult siis wõib meie riik majandusliselt õitswale järjele jõuda. Kui meie nüüd neid sisseweetud asju ostes, mis kodumaal valmistatakse, väliswaluuta väljamaale saadame, siis wõime korra niikaugele jõuda, et meie ka kõige tarwilikumaid asju, nagu soola, petroleumi, rauda, suhkrut j. n. e., mis kodumaa tööstused anda ei suuda, väljamaalt väliswaluuta puudusel muretsema ei saa. Pealegi on kodumaal valmistatud tööstuse saadused, nagu põllutöö riistad j. n. e. meie olude kohaselt valmistatud.

Eesti Nahawabrik

J. A. Rekand & J. Maasik

Cartus.

Kontor Uueturu tän. nr. 3, telef. nr. 114.
Sissekäik J. A. Rekandi rohukauplustest.

Wabrik töötab auru jõul 1920 a. kewadest saadik ja on esimene sellesarnane Eesti ettevõtte Tartus. Olgugi, et wabrik esiotša sõjaolude järelduusel (halwad wäljamaa ekstraktid, paju ja kuuse koorde puudus j. n. e.) kõiki nahasorte teistest ehk paremini ei suutnud valmistada, on ta siiski lühikese aja jooksul rahwa hulgas wõrdlemisi kõigerohkem poolehoidu leidnud. Müüd, kus wabrik uute ehitustega ja masinatega tublisti täiendatud ja paju ning kuuse koori küllalt saadawal, valmistab ta esimeses häduses nahku. Seda tunnistawad ka 1921 a. Wõru, Wõnnu, Dtepää ja Pajuse näitustel kõigi naha sortide eest määratud I auhinnad. Ümbertöötamise juures pannakse kõige suuremat rõhku naha wastupidawuse peale, mille poolest wäljamaalt wäliswaluuta eest sisse weetud nahad kaugemale maha jääwad. Seda wõiwad töö tarwitajad, sadulsepad ja kingepad julgesti tõendada. Wabrikus valmistatud kroom-, juht-, laika-, schewrett-nahad, ning rihmad ja roomad on oma wastupidawuse poolest lühikese aja jooksul ülemaalise kuulsuse omandanud. Talla ja pastla nahkade wäljatöötamine (millel esiotša puudusi oli) ei jäta müü: enam wastupidawuse mõttes midagi soowida. Kõige uuema süsteemilise glantsi masina Saksamaalt kätte saamise järele 1921. a. lõpul ei jäta nahad ka ilu poolest midagi soowida, nagu seda Tartu ja Tallinna peenikese naisterahwaste kingade ja saabaste valmistajad kingiepmestrid tõendawad. Wabrik wõtab parakida õige mõõdukalt hinnaga kõiki kodu- ja wäljamaa nahku ja valmistab: kroom-, schewriet-, laika-, möbbli-, talla-, pastla-, rihma-, juht- ja woodri nahku, wahetab walmis nahku tooreste wastu, ostab tooreid nahku, paju ja kuuse koori, head hinda makstes ja müüb: nahku, rihnu, rangi roome ja rinnusi, saapa sääre, pealseid jne. Asjaajamine kiire ja korralik, hinnad õige mõõdukad ja kindlad. Palutakse naha proowisi waatama tulla.

Gesti Rahwabirikus parkida lastes tuleb valmis nahk 20—25% odavam kui toores nahk ära müües ja valmis asemele ostes.

Uueturu tänav.

Et kõikidel linnaskäijatel Uueturu tänavat kergem oleks üles leida, olgu tähendatud, et see algab Riia, Lia, Wana ja Promenaadi tänavate algult, kus woorimehed seisawad, ja lähed risti üle Aleksandri ja Turu tänawa Emašde poole. Keset tänavat on lai jalgteed, millele kahelepoole ilupuud on istutatud.

O. Zimmermanni sadulsepatööstus ja kaubaladu

on ajutatud 1908 a. ja on üks kõige suurematest ja kuulsamatest hobuseriistade ja kõitjugu peenenaha kaupade tööstustest Gestis, kus praegu üle 20-ne töölise töötawad. Seda tõendawad järgmised auhinnad, mis tööstuse saadustele määratud, nimelt 1909 a. Tartu Gesti Põllumeeste Seltsi näitusel esimeseks auhinnaks — suur hõbe auraha. 1911 a. samal näitusel esimeseks auhinnaks kuld auraha. 1912 a. üleilmisel Rooma näitusel Italias — kõige kõrgem rahwuswaheline auhind — suur kuld auraha ja kuld kullega kroonitud. 1913 a. Tartus Saksia mõisnikkude näitusel esimeseks auhinnaks kuld auraha. 1920 a. Tallinna näitusel esimeseks auhinnaks kuld auraha ja 1921 a. Tallinnas Meriiklisel näitusel kõrgemaks auhinnaks suur kuld auraha.

Hobustepidajad leiawad siit suurees väljawalikuis inglise ja wene hobuseriistu, nagu: sadulaid, ratsawaljaid, waljaid, range, leiesi, sedulgaid, trengisi, wantri juhisi, rangi

palefi, roome, walgeid ja muste rihmu, ohjapera paela, siis kõiksugu hobuseriista pandlaid, sedulga pakke, waljaste suuraudu, kuljuseid, kellasi, looke, hobuse sugasi ja harju.

Peremeestel ja perenaistel on siin saada: rahatas-
tud, altimapid, moodjad naisterahwa käekotid, reisukohwrid j. n. e.

Sõjawäelastel: kannused, mõõga-, wõõ- ja mütsi-
rihmad j. n. e.

Tööstus mõtab kõiki eelpool nimetatud kaupasi tellimise
pääle ka tellija poolt ligi toodud materjalist teha.

Töö hädust ja mõõdukaid hindasi filmaspidades mõib
ettevõtet kõigile kaubatarvitajatele kõige soojemalt soovitada.

Wankri määre, seebi, sooda, kondi- jahu ja liimi wabrik ja kaubamaja Jaan Maim

Tartus, Wabriku tän. nr. 3, telef. 359.

Kauplus, Kaubahoowis nr. 21-a.

Wabrik valmistab peaasjalikult wankrimääret ja on sellel
alal kõige suurem ja wanem tööstus Eestis. Wabrik on oma
walmistatud saaduste eest esimesed auhinnad saanud 1906 a.
Eesti Põllumeeste Seltsi näitusel Tartus ja Wiljandi E. Põllu-
meeste Seltsi näitusel hõbe aurahad ja Rostowis D./ä. Keiser-
liku Põllumeeste Seltsi näitusel Grand Prix auristidega ja kuld
aurahad Pariisis, Londonis, Roomas 1914 a. Tööstus on
sõja ajal wälistel põhjustel seisnud, kuid 1921 a. jälle tööle
asunud, ning valmistab rahuaegses häduses kaupasi. Sellest
annab tunnistust 1921 a. Tallinnas üleriiklisel näitusel määratud
esimene auhind.

Tööstuses saab walmistatud üle terve Eesti hästi tuntud
wankrimääre „Kala“ märgiga, mis oma häduse, kerguse ja
määrde võime poolest ainuke Eestis on, mis sõiduriistade
omanikkudel filmas tuleb pidada. Wankri määre on pakitud
5, 10 ja 20 naelalistes kastides, 40, 80, 120, 200 ja 400
naelalistes tünnides.

Peale selle on Jaan Maimi tööstuse ja kaubamaja juures
eriti nahwta saaduste ladu: petroleum, masina õli, nahwta, siis

tõrn, katuse papp jne., kus ainult head kaubad peetakse ja suure lähimüügi juures õige mõõdukate hindadega müüakse. Tööstuse juures on amatud kontide ümbertöötamise jaoskond, kus põllu-
väetiseks kõrges häädufes kondijahu valmistatakse.

Aksia Selts „Tegur“ (end. F. Faure)

Põllutöö riistade ja masina wabrik

Tartus, Holmi tän. nr. 4, telef. 17.

Telegram. adress: „Tegur“ Tartus.

Wabrik töötab praegusel kujul 1 aprillist 1920 a. 10.000.000 margalise aktsia kapitaliga ja on ainuke suurem põllutööriistade wabrik Eestis.

Peaasjalikult valmistab wabrik: atru, raud älleid, heksli masinaid, wiljapuhastajaid „Triumph“ ja „Ideal“, wilja tuulikuid „Nul“, wankre telgesid ja pusfisid, nahawabriku sisse-
säädeid, saekaatrisid, laua serwamise masinaid, jahu westid j. n. e. Peale selle parandatakse igasugu põllutöö ja teisi masinaid ning laewu.

Wabrik töötab selle tõttu kiiresti, et omal on walamise, treimise, mehanika, katalsepa, sepatöö, puutöö ja maalri osakonnad. Wabrikus walitseb kõige piinlikum töö kontroll ja hindamise wiis, ning iga töö eest wõetakse ainult seda, mis töö tõsiselt maksma tuleb.

Et tööd odavamalt teha wõiks on wabrik selleks kaasa mõjuda püüdnud uute masinate ja abinõude muretsemise ja tööliste tekitöö sisseseadmise läbi. Selle juures pandakse aga töö headuse ja otstarbekohasuse peale suurt rõhku ja saadud teated tarvitajate käest, ning näitustel antud esimesed auhinnad tõendawad selle kordaminekut.

„Teguri“ wabrikus valmistatud põllutööriistad on omale suure hulga poolehoidjaid wõitnud ja tarwiduse wälja kutsunud wabrikut ruumide poolest laiendada. Selleks otstarbeks on omandatud 55 wakamaad linna maa tagawarast Piiskopi mõisa maast, kuhu juba laewa ehituse slipp on ehitatud ja kuus laewa paranduseks ülestõmmatud. Veel käesolewal aastal kawatsetakse ka mõned wabriku hooned sinna ülesehitada, et wõimalik oleks mõned osakonnad lahendamatesse ruumidesse üle wiia.

„Tegur“ algas oma tegevust sel ajal, kui meie riigis walitjes kõige suurem majandusline korralagedus, igasugune mõtete lahkimine halwas töö wiljakust, rahapuudus ja selle madal väärtus ei võimaldanud wäljastpoolt korraliku masinate ja materjali muretsemist, ning pidi igasugu wanast rauast tarbeasju walmistama, mis loomulikult kõige parem ei wõinud olla. Praegu oldakse nendest takistustest osalt üle ja täielikult sellest kitsikusest, mis wälispidised takistused toowad, wabaks saada aitab tarwitajate laialine toetus.

Wägin kord „Teguri“ adral: „Saha ja sirbiga wõitle mu kodumaa.“ Põllumehed, olgu meile uhkuseks „kodomaa walmistatud“ saha ja sirbiga wõidelda.

A. Kuusik'u

willakraasimise, ketramise ja wärwimise wabrik

Tartus, Riia tän. 38 - 42

töötas enne Tartusse asumist kauemat aega Narwas, kust tööstus peale sõja algust enamlastega ewakueeriti, sest see oli just sõjategevuse piirkonnas ja teda ähwardas sõja hädaoht ja purustamine. Siia ajudes oli wabrikul alguses kibe ruumi puudus, nõnda et isegi wõimalik ei olnud kõiki ära toodud masinaid ülesseadida ja töötamiseks oli hädasti laiemaid ruume tarwis, sest ei suudetud enam kõike tööd nõnda kiirelt walmis teha, kui see tarwilik oleks olnud. Wöödaläinud aastal läks wabriku omanikul korda Riia tän. postijaama kõrwal suuremaid majasid omandada, mis oma awarate ruumide tõttu tööstusele palju kohasemad on, kui endised olid ja isegi wõimaldasid uute masinate juuremuretsemise peale mõtelda. Sügisel jõudis ka juba osa uusi masinaid Saksamaalt päralt, mis nüüd ülesseatud on ja tööde walmis saamist märksa kiirendawad. Peale uute masinate ülesseadmist wõib nüüd tööstust uhkeks suuremaks sel alal Tartu linnas nimetada.

Wabrik wõtab willu kraasimiseks ja ketramiseks, kangaid wanutamiseks, käärimiseks ja wärwimiseks ja walmistab wiltsaapaid ja muud wilditööd. Töö on kiire ja korralik, hinnad ajakohased. Wähemal ajal awatakse ka riide kudumise osakond ja sellega leiab töötarwitaja wõimalust willad töösse tuua ja walmis riiet wastu saada.

Aktsia Selts

Balti spordi ja wõimlemise riistade wabrik.

Wabrik asub Tartus, Nurulaewa tän. nr. 1, laewasadamas ja on ainukene sellesarnane tööstus Eesti wabariigis. Asutatud 1913 aastal.

Wabrikus valmistatakse kõikjugu spordi ja wõimlemise abinõusid, nagu: jalgpalle, kõikjugu mängupalle, kettaid, wiske-odasid, wiske-wasaraid, tõuke-kuule, hüppe tulpe ja teibaid, kõikjugu mängusid, spordi kinge ja saapaid, suuske, spordi kelke, hõõky keppe, kõikjugu wõimlemise abinõusid, täielikka wõimlemise saalide sisseseadeid ja wehklemise abinõusid.

Wäljanäitustel on wabrik paljude kõrgemate auhindadega kroonitud. Koolidele ja spordi seltsidele kõige odavam ostukoht. Tellimised täidetakse ruttu ja korralikult.

Wabriku kontor ja ladu: Tartus, Nurulaewa tän. nr. 1, II korral (laewasadamas).

Esimene Metallpürgade Wabrik Eestis

(Balti wabriku osakond) asub Tartus, Nurulaewa tän. nr. 1, laewasadamas. Wabrik sai asutatud 1919 aasta algul kui esimene sellesarnane asutus Eesti wabariigis. Wabrik valmistab metall-hauapürgi kõige lihtsamast kõige toredamani, mis oma meeldiwuse kui ka maitselikka wäljanägemise poolest wõistlemata kõrgusel seisawad. Pürgade wäljawalik, iluduse, suuruse kui ka hinna poolest on laialdane, nii et iga ostja leida wõib mida soowib. Kõigile kõige odavam ostukoht!

Wabriku ladu: Tartus, Nurulaewa tän. nr. 1, II korral (laewasadamas).

Peegli ja klaassepa tööstus ja kauplus P. Loderaud & M. Weimann

Tartus, Uueturu tän. nr. 15.

Telefon nr. 501.

Tööstus valmistab igas suuruses peeglid, lihwiw neile waasid külge, hõbetab wanu peeglid, valmistab pleki ja klaasi peale ärisiltiisi wärwi ja kullaga, põsetab pealkirjasi marbliidi ja klaasi sisse, wõtab oma peale igasugusid klaassepa ja maalri töösi (majade, ukste, akente, seinte, lagede,

põrandate jne.) maitserikaste wärwide ja kirjadega. Töö on piinlikult puhas ja korralik, mis omanikkude ja meistrite heast wilumiseft ja püüdmiseft tunnistust annab. Kaupluses on peale mitmesuguste peeglite akna klaasi suurel ja wäiksel wiisil müügil.

Tööstust ligemalt tundma õppides, seletasid minule peegli meistrid peegli omaduste ja nende hoidmise kohta, mis peegli ostjatel ja omanikkudel tarwis filmaspidada on.

Peegli ostjad nõuawad harilikult pakjust klaasist peeglit, arwates, et klaasi paksum peeglile selguse, puhtuse ja õigust näitawuse annab, mis aga wale arwamine on, sest klaasi paksum teeb peegli küll tugewaks, mitte aga selgeks. Peegli selgus, puhtus ja õigust näitawus oleneb ära ainult peegli klaasi wälja töötamisest, s. t. klaas peab peale walamist masinate abil õigekshöhweldatud ja höhwli järsed wälja lihwitud ja poleeritud olema, siis on ta selge, puhas ja näitab dieti, ei pruugi aga selle juures sugugi paks olla. Paksum isegi rikub weel peegli selgust, sest igal klaasil on rohikas wärm sees. Wida paksem klaas, seda rohkem on temal wärwi sees ja seda tumedam peegel. Muidugi ei kõlba peeglits teha akna klaas, mis mitte walatud, waid puhutud ja kuumas ahjus oma raskusega õigeks wajunud. Niisugusel klaasil on lained ja wirwendused sees ja see peeglits ei kõlba.

Peeglid, et nad ilusad ja selged seisaks, tulewad kuivas ruumis, wõimalikult sifemise seinast mastu hoida, et waheldaw temperatuur seda mitte niiskets (higiseks) ei teeks.

Ruumis, kus peegel on, ei tohi hapnikkusi (wääwli-, soola-, salmpetri- jne. hapusi) hoida, sest hapnikud mõjuwad wäga tuntawalt peegli hõbeda peale, mille tagajärjel hõbetus hallits muutub ja sellega peegel nagu tolmune wälja näeb. Grade Goderaud ja Weimanni äri on üks tähtsamatest ja suuremateft Tartus ja seda wõib kaubatarwitajatele julgesti soowitada.

K a u p l u s e d.

Perenaistele

toitude, küpsiste ja koofide walmistamiseks kõik kokakunstide raamatutes õpetatud maitseained, nagu pipar, würtz, loorberi lehed, kardamon, nelgid, wanilje, jahwran, ingwere, schellatin j. n. e. j. n. e. kõige suuremas häduses ja

teised majapidamises tarwis minewad asjad, nagu hästi mõjuwad lutikate, prusjakate, kärbeste ja koide häwitamise abinõud, köögiriistade puhastamise pulbrid ja wedelikud, lapse klaasid, imemise ja mängimise lutud, rinnapumbad, wammid, gummi priitfid, lapse puuder, talk, pesusine, riisitärklis, juukse-, õmblusmasina- ja koorelahutaja-õlid, rooste-, tindi- ja raswa plekkide wälja wõtmise abinõud linase, willase ja puuwillase riide seest, saapa kreem ja määre, kamwol j. n. e. suures wäljawalikus õige mõõduka hinnaga

J. A. Nekandi rohu- ja wärwikaupluselt Tartus, Uueturu tän. nr. 3.

Perenaised, kui teie ise linna ei sõida, siis märkige paberile üles adress ja asjad, mis teil tarwis, antke see linnatulistajale ühes ja teile antakse efimeses häduses kaubad.

Riide ja lõnga wärwid

Kodus ja wabrikus wärwimisets on kaup, millega sõjaajal rahwas kõige rohkem petta on saanud, halwa wärwi eest palju raha, töbga palju waewa ja ühtlasi ka riidet on raisatud. Siin ei wõi kaupmehi niipalju kuritahtlikkuses, kui asjatundmatuses süüdistada. Olles nahawabriku suurte tarwiduste tõttu wäljamaaga otsekoheses ühenduses — on asjatundlikult wälja walitud, järele proowitud ja kindla kontrolli all õige mõõduka hinnaga igasugused riide ja lõnga wärwid linase, willase, siidi ja puuwilla tarwis ja ained, mis metsawärwidega wärwimise juures tarwilikud, saada

J. A. Nekandi rohu- ja wärwikaupluselt, Uueturu tän. nr. 3.

Riidekauba

alal on Tartus kõige täielikum kauba sortide ja kirjade (mustrite) poolest M. Wallase riidekauplus. Siin on alati ajakohased kaubad suures wäljawalikus saada, nagu: kostümi-, palitu- ja ülikonna riided, woodrid, puuwill (watt), wahewõrk, siidi ja willased kleidiriided, markisett, batist, satän, ripis, krepp, muslin, pea- ja suuredrätikud, Soome linased ja flanilett kleidiriided, aknakardinad, kangaldim, purjuritie, rolliniit j. n. e.

Et kaubad otseteed kodu- ehk wäljamaa wabrikuteest saada, siis on hinnad õige mõõdukad. Suure läbimüügi tõttu kaubad alati wärsked ja maitserikkalt walitud kirjadega. Ruumid hästi walged. Teenimine kiire ja korralik.

M. Wallase riidekauplus asub Kaubahoowis nr. 16.

Sästi mõjuvad patent rohud

hammaspoolikute, sügeliste, kärnade, konnafilmade, peakõõma hävitamiseks, juukse mahatukkumise vastu, werewaesuse, kõha, jooksja haiguse, nohu ja hambawalu vastu. Abindud hamaste, näo ja käte naha eest hoolitsemiseks, katkenud huulte arstimiseks, usfirohtu, usfikoogid j. n. e., haawade sidumise abindud, gummi alusriie, kompressi riie, gummi kompressi kotid, pritsid ja igasugused rohu seebid, kraadiklaasid (ihusooja mõõtjad), siis

sooma pulbrid ja rohud

ööbgiisu äratamiseks, kõhu korraldamiseks, kondindõrkuse vastu, kärna ja sügeliste ja täide hävitamise rohud j. n. e. on kindla kontrolli all, kodu- ja väljamaa arstirohtude wabrikuteft ja laboratoriumidest otseteed saadud ja õige mõõduka hinnaga korraliku asjaajamise juures saada

Tartus, Lueturu tän. nr. 3, telef. 114, J. A. Refandi rohu- ja wärwikauplustest.

Märkus: Tellimised täidetakse ka kirjaliku ja telefoni läbi tellimise järelle postiga ehk raudtee kaudu. Iga tellimine saab tellimise kätte jõudmise päemal täidetud. Rohutauplus wõtab kodu apteekide kottusäädmisi oma peale.

Kooliraamatute, ilufirjanduse, õpeabinõude, kirjutus- ja joonistusmaterjalide

alal on Tartus kahtlemata üks täielikkumatest J. Raudsepp'a raamatu ja kirjutusmaterjali kauplus, Kiiuni tän. nr. 1-a. J. Raudsepp, kui endine kooliõpetaja, on osanud oma väljamaa reisidel messedelt kõiki tarwilikku õpeabinõusi, head kirjutusmaterjali ja joonistuse abinõusi j. n. e. wälja walida ja wõib sellega koolide nõudeid rahuloldawalt täita. Peale õpeabinõude ja kirjutusmaterjali on kaupluses saadawal wiiuksi keeled, tasku- ja habemenoad j. n. e.

Otseteed, ilma wahetalitajateta, kaupade ostmine ja suur lähimüük on temale wõimaluse annud kaupa õige mõõduka hinnaga müüa.

Et ruumid Raatuse tänawas kaupade samuti ka kauba ostjate äramahutamiseks kitsaks jäid, siis on äri suurtesse, walgetesse ruumidesse üle wiidud Kiiuni ja Suureturu tänawa nurgal asuwasse suurte kinnimajasse (sissekäik Kiiuni tänawast).

Korralikkude kaupade, mõõdukate hindade ja korraliku asja-

ajamise pärast võib kauplust, kui ühte paremat nii kooli-
õpetajatele, kui ka õpilastele, wallawalitsustele ja kõigile tarwi-
tajatele soovitada.

Matuse tarbeasjade

alal on kõige täielikum ja wäljawalikute poolest kõige mitme-
kesisem A. Sotniku kaubaladu. Siin leidub suur hulk mitme-
sugusi oma tööstuses maitserikkalt valmistatud puusärkisi, puust
ja metallist hauaristisi, niisamuti ka wäljamaa metall- ja puust
puusärkisi, siis õige suures wäljawalikus metall-, palmi- ja
liht-pärgasi, pärja lastisi tsink plekist, furnu linasi, kingi ja
sukke. Puusärgi ilustuste (ehete) tagawara ja mitmekesisuse
poolest on Sotniku äri üks suurematest Gestic. Kaupasi
müüakse ka jällemüüjatele.

Krist on matuse korral tarwisminewad küünlajalad jne.
wäikeste tasu eest tarwitamisets saada.

Möödukatte hindade ja korraliku ning õiglase asjaajamise
tõttu võib hra Sotniku matuse tarbeasjade ladu, kui ühte
paremat soovitada.

A. Sotniku ladu asub Uueturu tänaval nr. 13.

Maalritele, tiseritele ja kingseppadele

on kõigesuuremas wäljawalikus saada: polituuriid, piirituse-,
õli-, raua-, email- ja naha mitmewärwilised lakid kodu- ja
wäljamaa wabrikutest, õli- ja maalri wärwid, beitsid, shellakid,
puu piiritus, wärnits, terpentin, maalri kriit ja gips, hõbe-,
kuld- ja mitmewärwilised bronksid, bronks-tinktuur, liim, waha
jne. õige mööduka hinnaga

Tartus, Uueturu tän. nr. 3, J. A. Refandi rohu- ja wärwikauplusest.

Õmblusmasinate, koorelahutajate

ja nende üskitute osade alal on Tartus üks suurematest
M. Maaris'e kaubaladu, kus Inglise ja Saksamaa paremad
masinad aset leiawad. Peale õmblusmasinate ja koorelahutajate
on ladus hästi wäljawalitud õmblusmasina nõelad, poolid, õli
jne. Kaubad saadakse otsesed wabrikutest, mispärast siin nende
hinnad õige möödukad on. Ladust ostetud masinad wõetakse
tarbekorral parandada ja muretsetakse üskituid osasi. Möödu-
kate hindade, õiglase ja korraliku asjaajamise pärast võib hra
M. Maaris'e kaubaladu, kui üht paremat soovitada.

Nikolai Maaris'e kaubaladu asub Suureturul (Maatusaplats) nr. 13.

Naha määred,

mis naha ei riku, mis selle pehmeks ja vastupidavaks, naha kuded weelindlaks teevad ja nahavabrikus tarvitatawatele määretele koosseisu poolest wastawad, sellele ilusa kauakestwa läite annawad, siis hülge raswa igasugused naha wärwid jne. saada

J. A. Refandi rohu- ja wärwikaupluses, Uueturu tän. nr. 3.

Meeste- ja naisterahwaste kübarate ja mütside

alal on Tartus kõige suurem ja täielikum C. G. Jõgi kaubaladu, kus tema oma tööstuses valmistatud, samuti ka otseted wäljamaalt saadud kaubad suure wäljawalikus saada on kõige uuemate moodide järele.

Soade, muhwide, mitmesuguste kraenahkade ja pudukaupade alal, nagu: kindad, sukad, pitsid, siidi paelad, brossid, igasugused wäljaõblemise niidid, kirjutusmaterjalid jne. on siin suure wäljawalikus. Kübaraid, mütsi, boasi, muhweid jne. valmistatakse ka tellimiste peale. Kiruumid on lahedad ja walged. Mõõdukate hindade ja õiglase asjaajamise tõttu mõib hra Jõgi äri, kui paremat sel alal soowitada.

C. G. Jõgi kaubaladu asub Aleksandri tän. nr. 1.

Meiudele ja noortemeestele kosmetika-, parfüm- jne.

kauba alal on kõige suurem wäljawalik J. A. Refandi rohu- ja wärwikaupluses, nagu: puudrid, lõhna õlid (odõr ja ode-golonje), juukse tarwis: breolin, brilljantin, Hiina wesi, kafe piiritus, juukse kõõma roht, juukse, huule ja wurru pomatid, juukse kammid, healõhnalised juukseõlid, habeme pintslid, wahu pulber, wahu talbrikud, hamba harjad, pastad, pulbrid ja eel-siirid, näo ja käte naha eest hoolitsemiseks, kreemid: kaloderma, goldkreem, lanolin kreem, kumbella, siis glycerin, tualett ja rohuseebid jne., küünte puhastamise wiilid, käärid, pastad ja pulbrid, walge kingade puhastamiseks: kingakiwi "Santa", magnesia pulber, tsink pulber; likööri essentsid jne. Kaubad on parematest oma ja wäljamaa laboratoriumidest ja wabriz-tutest saadud. Hinnad õige mõõdukad.

J. A. Refandi rohu- ja wärwikauplus, Uueturu tän. nr. 3.

Suhkru, jahu, kohwi, tee, heeringate, soola, petroleumi

alal on kõige suurem ja täielikum Arens, Voskit ja Ko. kolonial-kauplus. Siin saadakse peaaesjalikult kaubad otseteed ilma vahetalitajateta ja see võimaldab väiksel viisil, kui ka kaupmeestele kaupasi õige mõõdukate hindadega müüa. Kaupluse juures on „Osahisuse Tartu Niawilja Ühisuse“ veinid ja liköörid suurel ja väiksel viisil müügil, niisamuti ka tubaka saadused, hülšenid, komprekkid, biskwit jne.

Wäärtusliselt hea kauba, mõõdukate hindade ja õiglase asjaajamise tõttu võib kaubamaja kõigile soovitada.

Arens, Voskit ja Ko. kaubamaja asub Söögiturg nr. 4.

Kiwiõhkumise materjali

walitud häduses, nagu salvpetrit, wääweli, floorkali jne. on väiksel ja suurel mõõdul õige mõõdukate hindadega saada

J. A. Keskandi rohukauplusest, Uueturu tän. nr. 3.

Kuld ja hõbeasjade, laulatus jne. sõrmuste

alal on üks täielikkumatest Tartus Serra ja Kolk'i (endine Escholtz) kullasepa tööstus ja äri. Et kaubad kas oma tööstuses walmistatud, ehk otseteed wäljamaalt saadud, siis müüakse neid wõrdlemisi õige mõõduka hinnaga. Äri ostab kulda, plaa-tinat ja hõbedat igasugusel kujul. Walmistab tellimiste peale, wõtab paranduse töösid vastu. Õiglase asjaajamise ja mõõdu-kate hindade tõttu võib ettemõtet kõigile soovitada.

Serra ja Kolk'i äri asub Uueturu tän. nr. 10.

Õskar Luik'i lastemänguasjade tööstus

on kõige täielikum sel alal Gestis, kes kauba häduse, ilu ja odawusega ka wäljamaalgi wõistleb. Müügil on tema kaubad üle Eesti igal pool. Pääladu Tartus Aleksandri tän. nr. 1, kus pääle oma tööstuse saaduste ka kõiksugu wäljamaa ilu, pudu, mänguasju, kirjutusmaterjali ja paberi kaupasi õige mõõduka hinnaga müüakse.

Rukki teri

ostab suuremal ja vähemal arwul kohe maksetawa raha eest Leiwawabrik „Ceres“ Tartus, Riia tän. nr. 133. Telef. nr. 107.

Tartumaa Kinnituse Selts

(esimene kodumaa elukinnituse selts)

Tartus, Pihaturg 7, tel. 344, Tartumaa panga
ruumes

teostab kinnitusi Wabariigi piirides.

Kinnitab

Liikumata ja igasugust liikumat warandust tule-
õnnetuse vastu.

Kapitalisid: surmajuhatumiseks ja tähtajaks; laste
kasvatamiseks, hariduseks; kaaswaraks.

Põllusaaki rahedõnnetuse vastu.

Õnnetuse vastu üksikut isikut ja kollektiivselt.

—♦— Madalad preemiad. —♦—

Edasikinnitus wäljamaal kuni 90% wäärtusest.

Tähelepanemiseks: 1) Kinnitajal ei ole mingisugust
vastutust teiste kinnitajate ees.

2) Seltsi tegewuse eesmärk: progressiiv-
selt tule- ja rahelkinnituse preemiat alandada;
elukinnituse preemiad kahanewad seltsi elukinnituse
operatsioonist saadud kasust osawõtmisega, nel-
jandast aastast alates.

Kinnitusi wõtawad vastu: Seltsi juhatus Tartus,
Pihaturg 7 ja Seltsi agendid linnades ja maal.

Juhatus.

„Postimees“ wanem Eesti rahvuslik healekandja.

Eseseiswas Gestis on wanale ja noorele isamaalikuks kohuseks täies teadlikkuses kaasa töötada noore Eesti riigi ülesehitamise töös.

Kõigil iseteadlikel kodanikel tuleb wälwel olla, et waba Eesti takistamata wõiks kaswada Eesti rahvusliku kultura paleuste sihis, tõsise rahwariikluse waimus!

Eseseiswa Eesti riigi suurte ülesannete täitmisel on igale kodanikule tähtis — riigi- ja rahwaelu nõuete ja sihtide kohta tarwilikku selgust saada. Seks peab kodanikkudele kaasa aitama tõsine rahvuslik ajakirjandus.

Eesti poliitilise kultuurilise ja majanduslise eseseiswuse eest on wana „Postimees“ oma praeguse juhiga terwe weerandsada aastat wõidelnud ja enesele Eesti awalikus elus tõsise rahvusliku häälekandja aukoha wõitnud.

„Postimees“ ei ole mitte ainult ajanõuete kõrgusel seisew ajaleht, waid ka ühtlasi sihinäitajaks kaaslaselks oma sõpradele waba Eesti ehitamisel ja meie rahvusliku tulewiku kindlustamise tööl.

3ga tähtsama sündmuse ja tõsisema küsimuse puhul wõtawad „Postimehe“ weergudel awalikult seisukohta „Postimehe“ kauaegse peatoimetaja kõrwal meie wanemad ja nooremad lugepeetud awalikud tegelased ja politikamehed, et lugeja teaks dieti hinnata inimesi ja nende püüdeid, kui ka muid mõjusid Eesti awalikus elus ja wälisilmas.

„Postimees“ hoolitseb järjest rohkem selle eest, et lugejad ajawitmata saaksid õigeid teateid kõigist sündmustest sise- ja wäljamaalt.

Praegusel ajal muutub „Postimehel“ wärskete sõnumete saamine kiiremaks, kui ühelgi teisel Eesti ajalehel. Sest Tartus asub ainus üleriiklik raadiojaam, mis annab „Postimehel“ wõimaluse kõige wiimaseid uudiseid weel selsamal päewal awaldada.

„Postimees“ toob omal weergudel Tartu ülikooli professorite ja muude kõrgema haridusega eriteadlaste poolt wäärtuslikka seletusi ja juhatusi kirjanduse, poliitika, kultura, rahwamajanduse, eriti põllutöö, karjakaswatus, tööstuse, kaubanduse jm. üle.

Ses tõsist ajakirjandust hindab, asub ise wiibimata „Postimehe“ lugejate hulka ja wõidab ka oma tuttawate hulgast „Postimehele“ uusi lugejaid juure.

„Postimehe“ talitus.

Eesti wanem päewaleht

„Postimees“

Adress : Tartu — Postimees.

„ „ „ Telef. so. „ „ „

Jlmub igal äripäewal.

„Postimeest“ wõib tellida igast Eesti postkontorist ja selleks wolitud esitajate läbi, ilma et tellimise eest eri maksu wõetaks.

Tellimise hind on :

postiga 75 mk. kuus.
talitusest ise ära wiies 68 „ „

„Postimehe“ lugejad saawad 12 mk. eest aastas kuukirja „E a s t e l e h e“ kaasa.

„Postimehe“ talitus.

Tartumaa Pank

Tartus,

end. Mõisnikkude Krediitkassa ruum., Tihaturu ääres.

Maksab hoiusummade eest:

Jookswal arwel: 4—6%

Tähtaja peale 3 kuud 6%

„ „ 6 „ 7%

„ „ 12 „ 8%

Tähtajalised hoiusummad saavad tarwilikul korral niisanuti kui jookswal arwel igal ajal tagasi maksetud.

Panga osanikud on:

Maakonna Walitsus, 33 walda ja ühistegelised asutused.

Laenude saamises on põllumehed eesõigustatud.

Paju, kuuse ja tamme koori

ostab igal arwul Eesti Nahawabrik

J. A. Refand & J. Maasik Tartus, Uueturu tän. nr. 3 ja maksab kõrget hinda, wõtab ka nahaparkimise töö tasuks wastu, wahetab nahkade, rihmade, saapa säärte ja päälsete wastu.

Tähelepanemiseks koorte korjajatele.

Koored wõetagu wõimalikult kewadel mähi ajal, kui nad lahti on, kuivatatagu wilus ja katsutagu warju all hoida, kuhu tuul peale läib. Seedunud ja korduvalt märjaks saanud koortel ei ole pargi jõudu ja on sellepärast kõlbmatad. Et koorte korjamine ennast hästi ära tasub näeme juba sellest, et turul müüakse kaera puud isegi 90 marga eest, kuna headest paju koortest 110 marka puudast maksetakse.

Wanadele, töowõimetutele ja karjalastele annab koorte korjamine head teenistust.

Eesti Nahawabrik

J. A. Rekanõ & A. Maasik

— Tartus —

walmistab esimeses hääduces

kroom-, schewriett-, juht-, rihma-, pastla-,
talla-, woodri-, mööbli-, laika-nahku, rangi
roome, musti ja walgið rihmu, rangi rin-
nusið ja roome, õmbluse rihmu, saapa
säari ja pealseið j. n. e.

Esimesed auhinnad

Wõru, Wõnnu, Otepää ja Laiuse näitustelt 1921 a.

Wabrik wõtab nahku parkida, wahetab
walmis nahku tooreste wastu,
ostab tooreid nahku ja müüb walmis
naha saadusi.

Töö kiire ja korralik. Hinnad õige mõõdukad
ja kindlad. Asjaajamine lahke ja õiglane.

Kontor Uueturu tän. 3, telef. 114.

Sissekäik J. A. Rekandi rohukauplusest.

Abitalitused: Wõrus hra A. Aland'i kaup-
luses, Räpinas hra S. Keerdo kauplu-
ses ja Antslas hra C. Prisko kaupluses.